

IN MEMORIAM

NAGY SÁNDOR
(1912–1995)

Az jár a fejemben, hogy ha az ember egykori barátjáról ír nekrológot, egy kissé saját magát is temeti.

Temeti azokat a közös emlékeket, élményeket, amelyek az egykori barátságot, magát az életet jelentik. Ilyen szomorú alkalmakkor egy-egy újabb karika szakad meg az ismerősök, jó barátok láncolatában.

Hát igen, Sándor barátom is elment.

Az utóbbi másfél évtizedben, amióta nyugdíjba vonult, a korábbiakhoz mérten elég kevésszer találkoztunk, de olyankor mindig őszintén örültünk egymásnak, még úgy is, hogy nem mindenben voltunk egy véleményen. Szívesen hallottam jellegzetes, kissé cinikus nevetését, hallgattam felidézett emlékeit, azokat, amelyek néha a hetekig tartó együttlétből fakadtak, amelyek eszembe juttatták az ezen vagy azon az ásatáson történt dolgokat. Kellemeseket és kevésbé kellemeseket. Szívesen túrtem csipkelődéseit, amelyek időnként marók is tudtak lenni. Ez a szokása úgy hozzá tartozott, mint dús, göndör haja. Csavaros eszében olyan részleteket is megőrzött fiatalkori éveimből, amelyek az én emlékezetemből már elpárologtak. Nemcsak barátom, hanem bizonyos értelemben mesterem is volt, mert tőle (bár nem volt diplomás régész) sok szakmai fogást tanultam. Első nagy ásatásom emlékei is szorosan fűződnek személyéhez, mert tanulmányaim befejezése után Ljubljánából egyenesen hozzá, Herkócára utaztam, ahol ő már egy ideje nagyban faggatta a Gomolavahalmot, ahol a hajnali ébresztőt fapapucsának éktelen csattogása jelentette. Terepen Sándornál nem volt pardon: a korai kelés, a pontos kezdés, a lelkiismeretes munka jellemezte. Értett is a földmunkához, ezt minden szakmabeli számon tartotta és méltányolta, erről Nagy Sándor híres volt. Nekem sohasem panaszkodott, de csapott vállalai alapján sejtettem, hogy szegény szülők gyermeke lévén, fiatal korában, mint megannyi törökbecsei kubikos, ő is ásóval, talicskával a kezében járult hozzá a család mindennapi betevő falatjának

előteremtéséhez. Közismert dolog volt az is, hogy ha csak tehetette, az ásatásaira magával vitte a „saját” törökbecsei kubikosait. Összeforrt velük, becsülte őket.

Habár közlékeny embernek ismertem, gyermekkoráról, ifjúságáról (nekem) nagyon keveset beszélt. Törökbecsén született 1912. február elsején. Középiskolás korában a művészet, a rajz, a festészet felé hajlott, östehetségnek számított, és így került Belgrádba a Képzőművészeti Akadémiára, ahol Ács Józseffel, és ha jól emlékszem, B. Szabó Györggyel együtt tanult. Egy alkalommal helytelenkedés közben úgy találta meglökni Ácsot, hogy annak kificomodott a bokája. Ezt nevetve mesélte nekem egy alkalommal. A diploma megszerzése után 1938 és 1946 között középiskolai tanár volt Becskereken; élni kellett, nem nagyon foglalkozhatott festéssel. 1946-ban kinevezték a becskereki múzeum igazgatójává, ettől a funkciótól 1953-ban vált meg, amikor Újvidéken a Vajdasági Múzeum munkatársa lett.

A múzeumban, pontosabban a régészetben megtalálta élethivatását. Rosivál Jóskával, a becskereki múzeum fényképészevel és zseniális restaurátorával együtt járták a terepet, és Sándor aktívan, lépésről lépésre sajátította el a régészet csínját-bínját. Kitűnő terepkutatóvá vált, a kabinetmunkánál az ásatást, a tereppel járó nomád életet jobban szerette. Ehhez talán hozzájárult az a körülmény is, hogy soha nem tanult meg tökéletesen szerbül, és a leltárkönyvbe is szívesebben rajzolta bele az egyes tárgyak képét, mint hogy azokat szóban írta volna le. Az általa kitöltött leltárkönyvek tele vannak apró kis illusztrációkkal, lehet, hogy egyszer majd egy szemfüles, új formák és technikák után kutató művészettörténész itt fogja felfedezni Nagy Sándort. Egyébként nyugdíjba a Vajdasági Múzeumból vonult, és vonult vissza a Limánnal szembeni péterváradai oldalon épített kis házába.

Nagy Sándor mögött gazdag régészeti feltárómunka állt. Hogy idővel a népvándorlás kora és a középkor lett tevékenységének fő és kedvelt területe, bizonyára az a két ásatás döntötte el, amelyeket Aradac közelében, illetve Aracson végzett még becskereki múzeumigazgató korában. Aradacon egy avar temetőt tárt fel, Aracson pedig az egykori jugoszláv régészet nagy öregjével, Đorđe Mano-Zisivel végzett ásatásokat a Pusztatemplom körül. Mano-Zisi még azok közé tartozott, akik Pesten, a híres Kuzsinszki Bálintnál diplomáltak. Ezek az akciók azonban a kisebbek közé tartoztak. Nagyszabású és sokkal jelentősebb vállalkozásait a Vajdasági Múzeum munkatársaként valósította meg. Az európai hírnévre szert tett herkócai lelőhely feltárását Nagy Sándor kezdte el, egy nagy avar temetőt pedig a hatvanas években Verbászon tárt fel. Nagyon fontos eredményeket ért el az úgynevezett Kis római sáncon végzett ásatások során, amelyeket Doroszló közelében folytatott; Bács várának udvarán is kutatott, és fölfedte, hogy azon a helyen az ember tevékenysége legalább a bronzkorig kimutatható. További rendkívül jelentős ásatását a Délvidék magyar történetének egyik kivételes jelentőségű pontján, a rakovaci Dombón,

az egykori kolostor helyén folytatta kiváló eredményekkel, amelyeket a külföldi régészet megkülönböztetett figyelemmel kísért. Addig folytatta ezt a munkát, ameddig a feltárásokra megvoltak a szükséges feltételek. Nagy Sándor ezt a lelőhelyet fájó szívvel hagyta magára és bizonytalan sorsára.

Írás közben egyre több hozzá fűződő emlékem úszik tudatom felszínére. Életem végéig hiányolni fogom elvesztését.

Még egy fontos dolgot kell megemlíteni, amikor róla elmélkedünk. Mint mondtam, nem íróasztal mellett ülő ember volt, és most, amikor utána néztem, meg kellett állapítanom, hogy annak ellenére minden jelentős ásatásának a legfontosabb eredményeit publikálta, hogy 1953 óta írásaival állandóan jelen volt a szakirodalomban. Az 1966-ban Prágában megtartott régészeti világkongresszuson beszámolót tartott a római sáncok problematikájáról.

Nagy Sándor halálával komoly, munkában eltöltött élet szállt sírba. Nevét örökre beírta művelődésünk történetének lapjaira.

SZEKERES László